

Maarten J. Aalders

Een groot Nederlander

J.P.Ph. Clinge Fledderus (1870-1946)

Abstract

This article dives into a part of the life and personal history of J.P.Ph. Clinge Fledderus (1870-1946), consul of the Kingdom of the Netherlands, who played a crucial role in organizing relief for Hungary in the Interbellum and the organization of the possibilities for Hungarian children to recover from the effects of post-war famine and malaise after the First World War by giving them a holiday of some months in the Netherlands. A commemorative marble plaque for him still can be found on the front of the building at the Üllői út 4 in Budapest.

Keywords: Dutch diplomacy, Clinge Fledderus, Interbellum, post-war child-relief

Op 27 april 1947 werd onder het toezicht van een kleine schare belangstellenden aan de muur van Üllői út 4 te Boedapest, waar het Nederlandse consulaat was gevestigd, een marmeren gedenkplaat onthuld, waarop in het Hongaars geschreven staat:

J.P.Ph. Clinge Fledderus, consul-generaal van het Koninkrijk der Nederlanden van 1911-1946, heeft in dit gebouw zijn zegenrijke arbeid verricht. Aangebracht door de burgers van de residentiele hoofdstad Budapest als teken van de dankbaarheid van de geredde Hongaarse kinderen en het gehele volk van Hongarije.

Onthulling gedenkplaat Fledderus, Üllői út 4.

De hier afgedrukte foto, uit het Archief Fledderus, is bij die gelegenheid genomen.¹ We zien de kranslegging door Johannes Dijk (Joop) Fledderus (1912-1997).² Op het lint, dat de kleuren van de Nederlandse vlag heeft, staat in het Hongaars: *Voor mijn vader. De vertegenwoordiger van de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden in Hongarije.* Dit lint is nog steeds aanwezig in het Archief Fledderus.³

De gedenkplaat betreft dus de J.P.Ph. Clinge Fledderus (1870-1946), decennialang consul-generaal van het Koninkrijk der Nederlanden in Hongarije. Kort na zijn overlijden, op 17 november 1946, werd er in de kerk aan het Kálvin tér te Boedapest een gedenkdienst gehouden.⁴ Het orgel werd bespeeld door Lajos Ákos; Jenő Sebestyén, hoogleraar aan de Theologische Academie te Boedapest, sprak een herdenkingsrede uit, en dr. Sándor Joó, predikant in Boedapest, verzorgde de Bijbellezing, in het Hongaars en in het Nederlands. De zang werd verzorgd door Kornélia Lorenz, die Nederlandse liederen ten gehore bracht. Kinderen van de Julianaschool, ooit met Nederlands geld gesticht, zongen het Nederlandse volkslied. Met het zingen van het Hongaarse volkslied werd de plechtigheid besloten.

In die zelfde tijd was er sprake van dat er een straat naar Jan Clinge Fledderus zou worden vernoemd.⁵ Naar eigen zeggen was het zijn zoon Joop die hiervoor een stokje stak. ‘Dat leek me echt niet nodig, want vader was heel bescheiden in die dingen.’⁶ Andere bronnen echter melden dat een voorstel daartoe door de gemeenteraad niet werd aanvaard.⁷ In plaats daarvan kwam genoemde gedenkplaat.

De onthulling van de gedenkplaat vond plaats op een schitterende dag, zo schreef Joop aan zijn moeder.⁸ De Úllói út was versierd met Nederlandse, Hongaarse en hoofdstedelijke vlaggen, zo vervolgde hij zijn brief. De gedenkplaat zelf werd van een ‘fraaie draperie’ voorzien en met een ‘vlag als gordijn toegedekt’. Om 11.00 uur kwamen de genodigden naar het consulaat, Nederlanders en Hongaren, en om 11.30 uur verzamelde het gezelschap zich voor de gedenkplaat, waar ook burgemeester József Kóvágó arriveerde. ‘Padvinders vormden een carré, ik had een paar stoelen laten klaar zetten voor de oude dames’, aldus Joop. De plechtigheid begon met het zingen van het Nederlandse volkslied, ook nu weer door het kinderkoor van de Julianaschool. Een kleine jongen declameerde een ‘prachtig vers’, daarna sprak ds. Joó en onthulde de burgemeester de gedenkplaat. Joop zelf sprak een acht minuten lang durend dankwoord, in het Hongaars en uit het hoofd, zoals hij zijn moeder een beetje trots meldde. Vervolgens werden er kransen opgehangen. Na afloop dronk men in het consulaat nog een ‘tokayer uit onze kristallen glaasjes’ en presenteerde Joop Amerikaanse sigaretten. Ook waren er bonbons.

Lint gebruikt bij de kranslegging (Archief Fledderus)

De plaat hangt er nog steeds en heeft dus de regiemwisselingen na de Tweede Wereldoorlog en meer overleefd. Wel zijn foto's bekend waarop de gedenkplaat aan de zijwand van de deuropening van het gebouw hangt in plaats van op de gevel, en duidelijk is ook dat de plaat tegenwoordig wat hoger hangt dan toen hij in 1947 werd geplaatst. Hij is zelfs enige tijd verwijderd geweest. Omdat er plannen waren voor uitbreiding van de metro was er sprake van dat het pand aan de *Üllői út* zou worden gesloopt en werd de gedenkplaat naar Nederland gebracht. Toen later bleek dat het pand niet gesloopt werd maar gerenoveerd, was het aan de inspanningen van de toenmalige ambassadeur G.W. de Vos van Steenwijk te danken dat de steen in 1984 werd teruggeplaatst. Uitdrukkelijk noemt de ambassadeur in dit verband ook de medewerking van de burgemeester van Boedapest en de gemeentelijke diensten.⁹

Daarmee rijst de vraag wie deze Fledderus was en wat hij voor de Hongaarse kinderen gedaan heeft dat zijn gedenkteken nog steeds te bewonderen valt.¹⁰ Hier volgt een korte biografisch georiënteerde schets.

Jan Petrus Philippus Clinge Fledderus werd geboren op 16 november 1870 te Hellendoorn als zoon van Lambertus Johannes Fledderus (1833-1891), predikant, en Anna Catharina van Riemsdijk (1836-1908). De familie Fledderus was een Drents predikantengeslacht. De oudst bekende voorvader is Lucas (Luchien) Egberts uit het dorp Vries, van 1609-1652 predikant te Vledder. Deze nam de naam Fledderus aan toen hij daar predikant werd.¹¹ Zijn zonen, kleinzonen en een achterkleinzoon werden eveneens predikant. In 1828 werd Jans grootvader Johannes Dyck (of Dijk) Fledderus (1806-1878) predikant te Makkum, vervolgens in 1833 te Oldeberkoop. Hij was gehuwd met Maria Lambertina Clinge (1812-1896). Hun zoon Lambertus Johannes (de vader van Jan) werd predikant te Hellendoorn.

Lambertus Johannes (1833-1891) was de oudste in een gezin dat uiteindelijk zeven kinderen zou tellen.¹² Vernoemen was belangrijk in deze familie. Veel namen werden doorgegeven aan een volgend geslacht, en meestal is een toelichting overbodig. Anders ligt dat met de naam Clinge. De namen die Jan droeg waren afkomstig van zijn overgrootvader, predikant onder meer te Vledder, Johannes Pieter Philippus Clinge (1779-1851).¹³ Jan kreeg volgens de burgerlijke stand van Hellendoorn de volgende namen mee: Jan Petrus Philippus Clinge, hetgeen zonder meer duidelijk maakt dat Clinge een van zijn vier voornamen was. Het waren ook de namen van een van de broers van zijn vader. Maar hij tekende altijd met J. Clinge Fledderus. Jan was zijn roepnaam.

Het was op zich geen onbekend verschijnsel: kinderen met voor- en achternaam te vernoemen naar de grootvader van moederszijde of een andere nabije verwant. De achternaam werd in feite als voornaam toegevoegd, maar dit gebruik leidde soms tot het ontstaan van een dubbele naam, in dit geval Clinge Fledderus.¹⁴ Het is daarbij niet duidelijk of Jan vernoemd werd naar zijn oom of naar zijn overgrootvader.

Omdat Jans oom ongehuwd bleef en Jan kennelijk nooit registratie van de dubbele naam heeft aangevraagd, is de naam Clinge Fledderus met het overlijden van Jan in 1946 uitgestorven.¹⁵ Opvallend is in dit verband ook dat op de rouwkaart die werd verzonden naar aanleiding van zijn overlijden alleen de achternaam (J.P.PH.C.) Fledderus staat vermeld. Kennelijk besefte de familie heel goed dat de naam Clinge Fledderus nooit officieel geregistreerd is.

Jan Fledderus groeide op in Hellendoorn, de enige standplaats van zijn vader, die daar in 1858 beroepen werd. Naar verluidt had deze een spraakgebrek waardoor de toeloop bij de kerkdiensten enigszins beperkt bleef. Dat zal ook zijn kansen op de arbeidsmarkt van predikanten niet groter hebben gemaakt. Het is een opvallend detail, hoewel niet bekend is van welke aard dat spraakgebrek was. Maar zijn pastorale kwaliteiten waren kennelijk groot, want 'hij was bij de gemeente zeer gezien en bij velen geliefd'.¹⁶ Tevens was hij lid van de Algemene Synodale Commissie van de Nederlandse Hervormde Kerk en secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van diezelfde kerk in de provincie Overijssel. Hij was dus een invloedrijk predikant! Interessant is dat na het overlijden van Jan in 1946 een van de mensen die hem goed gekend heeft, opmerkte dat hij een merkwaardig hoge stem had. Was dat ook het 'gebrek' van zijn vader?¹⁷

Geen van de kinderen van Lambertus Fledderus zou predikant worden. Zijn eersteling overleed kort na zijn geboorte, zijn zoon Johannes Dyck werd kandidaat-notaris, zijn zoon Frans Willem werd leraar klassieke talen aan het gymnasium te Deventer, Jan werd, net als zijn broer, kandidaat-notaris, zijn zoon Cornelis studeerde rechten en werd bankier, zijn zoon Lucas Jacobus stierf voordat hij volwassen was. Drie dochters bleven ongetrouwd, te weten Henderika (Deventer, onderwijzeres); Anna Catharina Christina (Deventer) en Maria Lambertina Roelina (Hellendoorn, lerares Nederlands). Dochter Engelina Gijsberta huwde met Bonne Ruijs (of Ruys), een bekende boomkweker te Dedemsvaart.¹⁸

Vanaf 1 januari 1891 was Jan Fledderus werkzaam bij het juist opgerichte Weduwen- en Wezenfonds voor burgerlijke Ambtenaren.¹⁹ Hij kwam dus, net als zijn oom Cornelis Fledderus (1852-1906), te werken bij

het Ministerie van Financiën. Enkele weken nadat hij daar begonnen was, kwam zijn vader te overlijden.²⁰ In de jaren dat hij op het ministerie werkzaam was, volgde hij de opleiding tot kandidaat-notaris, in die tijd geen academische studie. Het was een privéopleiding, afgesloten door een driedelig staatsexamen. Een klassieke vooropleiding was dan ook niet vereist. Had Jan geen gymnasium gedaan?²¹ Hij komt in ieder geval niet voor in het bevolkingsregister van Deventer, waar zijn broer Cornelis het gymnasium bezocht. Evenmin wordt zijn naam genoemd in het *Deventer Dagblad* onder de scholieren die examen deden of bevorderd werden. In dat geval was het notariaat een goed alternatief. In 1892 slaagde hij voor de eerste twee delen van het examen, in 1893 voor het derde deel. Dat laatste deel was berucht: nogal wat gegadigden lukte het niet daarvoor te slagen. Jan slaagde op 18 mei 1893. Achter zijn naam in het *Jaarboekje voor het notarisambt* staat vermeld: Den Haag, waar hij toen woonde.²² Jan was kandidaat-notaris, maar van een lidmaatschap van de *Broederschap van Candidaat-Notarissen in Nederland en zijne Koloniën* vond ik geen sporen.²³

Daarmee lag de weg naar het notarisambt voor Jan open: zodra hij drie jaar als kandidaat-notaris had gewerkt, kon hij bij de Kroon solliciteren naar een baan als notaris. Maar vele kandidaten moesten lang wachten op zo'n benoeming: er waren meer gegadigden dan vacatures, en het was niet zeker dat zo'n benoeming er ooit zou komen. Jans broer Johannes Dijk Fledderus bijvoorbeeld is zijn leven lang kandidaat-notaris gebleven.²⁴ Zo waren er veel meer. Wilde Jan dat risico niet nemen? In ieder geval, met ingang van 15 februari 1894 werd hem door de secretaris-generaal van het Ministerie van Financiën eervol ontslag verleend als tweede klerk van bovengenoemd pensioenfonds.²⁵ Hij had een andere baan gevonden en zou voortaan werkzaam zijn in het bank- en verzekeringswezen. Overigens was dat voor een (kandidaat-)notaris geen grote stap: ook de notaris hield zich in die tijd bezig met bankzaken. Maar op nog een andere manier bleef Jan met deze carrièrestap dichtbij zijn vorige baan, want het betrof de *Nederlandsche Maatschappij van Zekerheidsstelling voor Ambtenaren en Beambten*, opgericht in 1891 en gevestigd te Amsterdam.²⁶ Voor veel functies werd een borg gevraagd, maar niet iedereen had de benodigde som gelds beschikbaar. Deze bank verstreekte borgsommen aan al wie dat nodig had en de rente kon betalen. In de loop der jaren begon deze instelling zich ook toe te leggen op het verstrekken van hypotheek. Jans oom Cornelis Fledderus was een van de stichters van deze maatschappij.²⁷ Het is aannemelijk dat hij Jan heeft gewezen op de

mogelijkheden van een carrière-switch: van de ambtenarij naar het bedrijfsleven. Maar hij bleef wel in de financiële sector werkzaam.

Het werd voor Jan een internationale carrière, want deze maatschappij had in ettelijke Europese hoofdsteden een kantoor, ‘meestal in de vorm van een aparte instelling’, soms bekend als *Allgemeine Cautionsbank*.²⁸ Ik vond kantoren genoemd in Amsterdam, Boedapest, Brussel, Wenen, Berlijn, Parijs en Rome.²⁹

Deze maatschappij combineerde de kantoren graag met een consulaat-functie, waardoor een internationaal netwerk ontstond, dat wellicht niet alleen voor bankzaken werd gebruikt. Van een van de voorgangers van Jan in Boedapest is althans bekend dat hij werkzaam was als spion voor de Engelsen en de Fransen. Gesuggereerd wordt dat dit gebeurde in opdracht van minister Wim Treub.³⁰ Jan ‘maakte reizen door geheel Europa’, zo vermeldt het enige biografische artikel dat over hem verscheen enigszins raadselachtig.³¹

In 1920 dreigde de bank failliet te gaan, mede omdat de markt voor borgtochten veranderd was als gevolg van nieuwe wetgeving. Bovendien was er veel concurrentie in het verzekeringswezen. Maar de onderneming werd voortgezet als de *Internationale Handel- en Crediet maatschappij te Amsterdam*, waarbij de doelstelling werd uitgebreid.³² Deze onderneming ging in 1929 als gevolg van de beurskrach failliet, al die jaren was Treub president-commissaris.³³ Of Jan de overstap naar de *Handel- en Crediet Maatschappij* heeft meegemaakt, is niet helemaal duidelijk.³⁴ Vooral nog lijkt dat waarschijnlijk: in 1929 werd hij benoemd tot kanselier der 1ste klasse bij het gezantschap te Boedapest. In 1936 ging hij met pensioen. In 1943 werd zijn pensioenuitkering op last van de Duitsers stopgezet en kwam hij in financiële problemen.³⁵

Carrière en huwelijk

Terug naar het begin van zijn carrière. Waar Jan de eerste jaren na zijn ontslag als ambtenaar (1894) verbleef, is niet duidelijk. Hij vertrok direct naar het buitenland, zo is bekend uit een latere sollicitatie. Van 1898-1903 was hij werkzaam als directeur van de *Allgemeine Cautionsbank* te Boedapest en Wenen, om daarna naar Rome te verhuizen.³⁶ Daar werd hij, conform het beleid van de bank, ingeschakeld als viceconsul, een onbezoldigde functie. In 1907 kreeg hij eervol ontslag als viceconsul omdat hij door de bank werd overgeplaatst naar Berlijn.³⁷

Kort voor zijn vertrek naar Berlijn trad Jan in het huwelijk met de Utrechtse notarisdochter Elizabet Dwars (1880-1970).³⁸ Van zijn kant waren als getuigen aanwezig zijn broer Johannes Dyck Fledderus en zwager Bonne Ruijs. Van haar kant was Elisa Henricus Willem Brandt Corstius, aanwezig, kunstschilder en zwager van de bruid, en mr. Johan Drost, rechtskundig adviseur. Haar vader was in 1905 overleden, haar moeder was bij het huwelijk tegenwoordig. Of er ook nog een kerkelijke inzegening van het huwelijk heeft plaatsgevonden heb ik niet kunnen achterhalen. In het algemeen, zo is mijn indruk, waren Fledderus en zijn vrouw niet erg kerkelijk ingesteld.³⁹ Toen zijn zonen in 1921 in Deventer woonden in verband met hun middelbare school, stond in de rubriek kerkgenootschap vermeld: geen.

Hierna begon een nieuwe levensfase. De jonggehuwden waren beiden al enigszins op leeftijd toen ze trouwden. Jan was 36, Elizabet was 27. In verband met het werk van Jan verhuisden ze naar (een voorstad van) Berlijn, waar Jan directeur werd van de Allgemeine Cautionsbank.⁴⁰ In vijf jaar werd het echtpaar drie kinderen geboren: Lambertus Johannes, geboren 25 september 1908, Egbert Jan, geboren 30 januari 1910, en Johannes Dyck, geboren op 10 februari 1912.

Reeds voor de geboorte van zijn jongste zoon was Jan overgeplaatst naar Boedapest, waar hij dus voor de tweede keer directeur werd.⁴¹ Tevens werd hij benoemd tot consul-generaal. In beide functies was hij de opvolger van zijn broer Cornelis, die tamelijk onverwacht naar Italië verhuisde om daar directeur van het filiaal én consul te worden.⁴² Jan schreef een sollicitatiebrief aan de gezant te Wenen, jhr. W.M. van Weede van Berencamp, en vroeg in een separate brief belet.⁴³ Van Weede kreeg van een medewerker een schriftelijk advies, waarin deze stelde dat hij Jan Clinge Fledderus hoger achtte dan diens jongere broer Cornelis Fledderus. Men zal onder de in Boedapest ‘verblijf houdende Nederlanders niet licht iemand vinden die voor de vervulling van het consulaat even geschikt is’.⁴⁴

W.A.F. baron Gevers, gezant te Berlijn, schreef een mooie aanbevelingsbrief aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken.⁴⁵ Toen ook de gezant te Wenen met een positief oordeel over Fledderus bij de minister kwam, was de zaak snel beklonken.⁴⁶ Bij Koninklijk Besluit van 7 december 1911 werd Jan Clinge Fledderus benoemd tot consul-generaal van het Koninkrijk der Nederlanden in Boedapest, hij zou dat blijven tot aan zijn dood in 1946.⁴⁷ Het zouden spannende jaren worden. Aan het begin van zijn carrière stond de Balkanoorlog op het punt uit te breken (8

oktober 1912), en in 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit. Fledderus en zijn vrouw waren in 1916 onder meer betrokken bij de Nederlandse Ambulance in Boedapest, een tijdelijk hospitaal, betaald met Nederlands geld en gerund door Nederlandse artsen en verpleegkundigen.⁴⁸ Aan het eind van zijn carrière brak de Tweede Wereldoorlog uit.

In maart 1919 kwam het onder leiding van Béla Kun in Hongarije tot de eerste communistische staat buiten de Sovjet-Unie. Hij zou 133 dagen standhouden. In tegenstelling tot vele andere diplomaten bleef Fledderus in Boedapest. Wel zorgde hij ervoor dat de daar aanwezige Nederlanders, onder wie zijn vrouw en kinderen, naar Nederland konden vertrekken, 'wat na veel onderhandelingen toegestaan werd'. Hij begeleidde de groep Nederlanders tot Wenen en keerde toen zelf naar Boedapest terug.⁴⁹ Het was ook mede door zijn toedoen dat de Revolutionaire Raad van Kun buitenlands onroerend goed met rust liet, zo wist zijn jongste zoon later te vertellen. Hij werd er onder meer door Griekenland en Denemarken voor onderscheiden.⁵⁰

Het regime van Kun viel begin augustus van datzelfde jaar 1919, en Kun zocht een goed heenkomen, eerst naar Oostenrijk, later naar de Sovjet-Unie. Enkele dagen later trokken de Roemeense troepen Boedapest binnen. Fledderus zelf reisde eind augustus 'doodmoe en wat overspannen', naar Nederland.⁵¹ Daar vond de hereniging met vrouw en kinderen plaats. Maar van uitrusten zou niet veel komen. Fledderus constateerde namelijk dat er in Nederland relatief veel aandacht voor Berlijn en Wenen was, maar weinig voor Boedapest. Terwijl de in Nederland bekende Hongaarse theoloog Géza Antal, gehuwd met de Nederlandse schrijfster A.S.C. Wallis, in de kerken aandacht vroeg voor Hongarije, benaderde Fledderus het Rode Kruis.⁵² Deze organisatie stelde hem een som gelds ter beschikking om die te besteden ten behoeve van Hongarije.⁵³ Tevens deed Fledderus een oproep in de pers om geld te doneren. Het leverde binnen twee weken f 30.000,- op.⁵⁴ Hij was vooral getroffen door het gebrek aan 'chirurgische artikelen, verbandstoffen en medicijnen' in de ziekenhuizen, en hij richtte zich daarom in het bijzonder tot hen die 'aan een gelukkige operatie leven en gezondheid' hadden te danken. Ook werd er voedsel en kleding verzonden. Behalve dat hij geld inzamelde, richtte Fledderus een comité op: het *Comité tot Steun aan Noodlijgenden in Hongarije*, dat nauw met het Rode Kruis samenwerkte.⁵⁵ Die organisatie leverde de penningmeester. Geld dat voor Hongarije bestemd was zou strikt gescheiden blijven van het geld voor Oostenrijk, sprak men af.

Waar geen sprake was van een expliciet aangegeven bestemming, zou de verdeling half om half zijn.

De verdeling van de goederen tussen Boedapest en Wenen was opvallend ongelijk: Een eerste trein met hospitaalgoederen, deels door het Rode Kruis ter beschikking gesteld, deels door Clinge Fledderus vertrok op 7 november 1919.⁵⁶ Zelf reisde Clinge Fledderus en zijn gezin terug op 17 november 1919 met twintig wagons voor Wenen en zes voor Boedapest. De scheve verhouding bleef gedurende het eerste half jaar van 1920 bestaan. Het Rode Kruis meende namelijk dat de nood in Wenen schrijnender was dan in Boedapest, en dat was blijkbaar ook de publieke opinie.⁵⁷ De redacteur van de *Haagsche Courant* voegde aan de berichtgeving over het door Fledderus opgerichte comité dan ook de opmerking toe dat men zijn gift moest verdelen: twee derde voor Wenen, een derde voor Boedapest.⁵⁸

Maar dat was nog niet alles. Clinge Fledderus stond ook aan het begin van de kinderactie, waardoor tussen 1920 en 1930 ruim 28.000 Hongaarse kinderen enige tijd in Nederland konden verblijven om aan te sterken. Jan bezocht in die weken Johanna Kuyper te 's-Gravenhage, die hij nog kende uit de tijd dat zij met haar zuster werkzaam was voor de Nederlandse ambulance in Boedapest (1916). Tijdens die ontmoeting ontstond het plan van de 'kindertreinen'.

Toen en later voelde Clinge Fledderus zich zeer betrokken bij het wel en wee van Hongarije. Bij de onthulling van de gedenksteen aan het pand in de Üllői út herinnerde J.D. Fledderus aan de woorden van zijn vader, toen deze voor de laatste maal Hongarije verliet (31 maart 1945): 'Op dit ogenblik, nu ik Hongarije ga verlaten, heb ik het gevoel dat ik mijn werkelijke vaderland vaarwel zeg'.⁵⁹

Noten

- ¹ Ik dank Peter Dilling, Piet Geljon, Ferenc Postma en Orsolya Réthelyi, die een eerdere versie van dit artikel kritisch hebben bekeken. Voor het Archief Fledderus zie noot 3.
- ² Hiervan zijn filmbeelden bewaard gebleven in de database 'Filmhíradók Online' van de Magyar Nemzeti Filmalap Zrt. filmarchief: <https://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=6434>.
- ³ Allerlei archivalia betreffende Clinge Fledderus en zijn familie bevonden zich de laatste jaren bij zijn kleinzoon Bart Fledderus (1949-2018) te Winsum (Gr.). Enkele

dozen kwamen bij mij terecht. Enkele andere dozen berusten momenteel (oktober 2019) bij Jaap Scholten te Boedapest. In dit archief trof ik ook een uitnodiging aan deze onthulling bij te wonen: 27 April 1947, aanvang 11.30 uur.

⁴ In het Archief Fledderus zit een uitnodiging deze kerkdienst bij te wonen, er zitten enkele foto's in van deze kerkdienst, met een beschrijving van de gang van zaken uit een Hongaarse krant, door haar zoon J.D. (Joop) Fledderus (1912-1997 vertaald in het Nederlands ten behoeve van zijn moeder, de weduwe Fledderus-Dwars.

⁵ Zie het bericht daarover in 'Hongarije eert nagedachtenis van verdienstelijken Nederlander, *Trouw*, 27 november 1946, naar aanleiding van genoemde kerkdienst.

⁶ M.A. den Besten, *J.P.Ph. Clinge Fledderus*, 13. Het is in feite een interview met de jongste zoon van Fledderus, J.D. Fledderus.

⁷ Volgens het eerste voorstel ingediend op 21 december 1946 door Ervin Papp, met een lijst getekend door 300 mensen, zou de Orom utca, waar de familie Fledderus gewoond had, naar Jan Clinge Fledderus vernoemd worden. Op 18 januari 1947 werd een nieuw verzoek ingediend en geaccepteerd dat een gedenkplaat geplaatst zou worden in de Orom utca. Een maand later heeft Ervin Papp verzocht 'in overleg met de Nederlanders' om de gedenkplaat op het gebouw van het consulaat op Üllői út 4 te laten plaatsen 'waar Jan Fledderus zijn werkzaamheden uitgeoefend heeft'. *Fővárosi Közlöny* [Officiële Orgaan van Budapest Hoofdstedelijk Gemeente] 1946 (Jaargang 57, nr. 55) pp. 1377-1378; *Fővárosi Közlöny* 1947 (Jaargang 58, nr. 2 en 6) pp. 17 en 125.

⁸ Archief Fledderus, van J.D. Fledderus aan E. Fledderus-Dwars, 27-04-1947.

⁹ Zie hierover de correspondentie in: Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging in Hongarije, nummer toegang 2.05.386, inv.nr. 170, *Restauratie en terugplaatsing van de gedenksteen van consul-generaal Clinge Fledderus op het voormalige gebouw van het Consulaat-Generaal der Nederlanden 1981-1984*.

¹⁰ De vondst van zijn archief biedt vele mogelijkheden om hem voor het historisch voetlicht te brengen.

¹¹ Zie hierover de stamboomgegevens in het Archief Fledderus en www.wiewaswie.nl.

¹² Na Lambertus Johannes kwam zijn zuster Pompeja Johanna Diederika, die huwde met Henricus Coenradus Prins, grondeigenaar en gemeenteraadslid te Ooststellingwerf. Dochter Roelina Henderika bleef ongetrouwd, Johanna Petronella Philippina Clinge trouwde met Klaas Sipkes Heep, notaris te Marrum. Daarna werd weer een zoon geboren: Johannes Pieter Philippus Clinge (wiens beroep ik nog niet heb kunnen achterhalen), gevolgd door Margaretha, die trouwde met ds. J.F.A.M. Cleveringa (1841-1914), predikant onder meer te Leermens (Gr.). De laatste in deze rij van zeven was Cornelis (1852-1906). Hij was referendaris bij de generale thesaurie bij het Ministerie van Financiën, later rijksbetaalmeester in dienst van datzelfde ministerie. Tevens hield hij zich met bancaire zaken bezig: in 1891 begon hij met anderen een 'maatschappij voor zekerheidsstelling' (waarover later meer) en was minstens bij twee financiële firma's als commissaris betrokken.

¹³ Bij de geboorte van zijn dochters in 1808, 1810 en in 1812 heette hij Jean Pierre Philippe Clinge. Gegevens burgerlijke stand Oostburg.

- ¹⁴ C.E.G. ten Houte de Lange en A.D. de Jonge, *Het dubbele namen boek*, 25-27.
- ¹⁵ Zoals blijkt uit de databank www.wiewaswie.nl.
- ¹⁶ Over Lambertus Johannes Fledderus zie J.P. de Bie en J. Loosjes, *Biographisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden in Nederland*, 3:57.
- ¹⁷ Ontleend aan een artikel van J.A. Nederbragt, 'Een groot Nederlander', *De Standaard*, 24 mei 1947, geschreven naar aanleiding van de onthulling van het monument in de Üllői út in Boedapest.
- ¹⁸ Zie over hem <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/ruijs>. De befaamde tuinarchitecte Mien Ruys was hun dochter, Jan Clinge Fledderus was haar oom. Zie over haar Wikipedia, s.v. en Leo den Dulk, *Mien Ruys. Tuinarchitect 1904-1999*.
- ¹⁹ De aanstellingsbrief is in het Archief Fledderus bewaard gebleven. Zie ook 'Het Weduwen- en Weezenfonds voor burgerlijke Ambtenaren', 208. Dit fonds is 'krachtens de Wet van 9 Mei 1890 (St bl. n°. 79 Verz. No 48) den 1 Jan. 1891 in werking getreden.' Jan woonde op het moment van zijn benoeming in Hellendoorn. Volgens opgave van de gemeente Hellendoorn vertrok hij 29 januari 1891 naar Den Haag. Daar heb ik hem niet kunnen terugvinden.
- ²⁰ † Hellendoorn, 19 januari 1891.
- ²¹ Ik dank D.D.R. Meijer, conservator bij de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap voor zijn hulp. Hij wees me onder meer op Ben Duinkerken, *Gelijkheid bevredigt. De Wet op het Notariaat was in 1878 vernieuwd*.
- ²² *Jaarboekje voor het notarisambt*, 1894. Hij staat genoteerd als J.P.P.C. Fledderus. NB: de achternaam Clinge werd toen kennelijk nog niet door hem gevoerd. Of was het louter om ruimte te besparen?
- ²³ Ook wie een ander beroep koos, was welkom als lid. In deze jaren was de latere minister M.W.F. Treub voorzitter van deze vereniging. Hij zou een belangrijke rol spelen bij de bank waar Jan Clinge Fledderus vanaf 1894 zou werken. Zie over hem Diederick Slijkerman, *Enfant terrible. Wim Treub (1858-1931)* (Amsterdam 2016).
- ²⁴ Zie de overlijdensadvertentie naar aanleiding van zijn overlijden, d.d. 5 juni 1914, Verzameling CGB, familieadvertenties. Hij was werkzaam bij het kantoor van notaris H.G. van Everdingen te Buren.
- ²⁵ Archief Fledderus, Ontslagbrief d.d. 9 februari 1894.
- ²⁶ Zie voor het archief van deze maatschappij het Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Maatschappij tot Zekerheidsstelling van Ambtenaren en Beambten te Amsterdam, 1894-1932, nummer toegang 2.18.17.04. De naam van Clinge Fledderus staat niet in de inventaris genoemd. Ongetwijfeld bevat het archief rapporten en verslagen van zijn hand.
- ²⁷ Andere stichters waren blijkens de stichtingsakte J.L. van Verre, D. de Jongh van Polsbroek, J.J. le Fèvre de Montigny, en C.J. Schouten.
- ²⁸ Slijkerman, *Wim Treub*, 115-116.
- ²⁹ *Van Oss' Effectenboek*, 1922, 188-191 en 281-284. Slijkerman, *Wim Treub*, stelt dat deze bank in de meeste Europese hoofdsteden een vestiging had. Ik vond er in *Van Oss' Effectenboek*, 1922, niet meer dan de in de tekst genoemde.
- ³⁰ Slijkerman, *Wim Treub*, 151, 185-187. Zie ook 115-116.

- ³¹ Aardweg (red.), *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*.
- ³² *Van Oss' Effectenboek*, 1922, 188-191. Over de teloorgang van de Maatschappij tot Zekerheidsstelling zie in het bijzonder blz 191, waar een fragment uit het eerste jaarverslag is opgenomen.
- ³³ Slijkerman, *Wim Treub*, 306-307, 311. Blijkens *Van Oss' Effectenboek* over 1922, 189, vormde A.P. Fontanier samen met J. Post van der Burg Jr. de directie.
- ³⁴ In het Hongaarse register van bedrijfskantoren vinden we jaren lang zijn naam bij verschillende bedrijven als directielid genoemd.
- ³⁵ Zie daarover Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer, 3748, *Stukken betreffende het verlenen van steun aan Nederlanders via de Zweedse autoriteiten, Hongarije, 1943-1945*, correspondentie van verschillende betrokkenen.
- ³⁶ Ontleend aan zijn sollicitatiebrief naar de post van Consul-Generaal te Boedapest, d.d. 13 november 1911, van J. Clinge Fledderus aan jhr W.M. van Weede van Berencamp, gezant te Wenen. Zie hieronder. In het Archief Fledderus zit een brief van directeur J.J. le Fèvre de Montigny en vice-directeur J.L. van Verre jr d.d. 25 maart 1899, waarin Jan bedankt wordt voor zijn inspanningen om een filiaal in Wenen op te zetten. Een en ander ging gepaard met een 'stoffelijk blijk onzer appreciatie'. Waaruit dat bestond heb ik niet kunnen ontdekken.
- ³⁷ Hij werd aangesteld per Koninklijk Besluit van 12 december 1904, no 18. Een afschrift van het KB om hem het gevraagde ontslag te verlenen in het Archief Fledderus, KB van 1 augustus 1907, no 96.
- ³⁸ www.wiewaswie.nl en Burgerlijke Stand Utrecht.
- ³⁹ Vgl Nederbragt, 'Een groot Nederlander', *De Standaard*, 24 mei 1947: hij sprak er nauwelijks over.
- ⁴⁰ Aanvankelijk woonden ze blijkens de geboorte-akten van hun zonen in Schöneberg, later in Steglitz.
- ⁴¹ Zijn vrouw bleef tot en met de bevalling van J.D. Fledderus (Joop) in Steglitz (Berlijn) achter en kwam pas later naar Boedapest. Zie Den Besten, *Clinge Fledderus*, 3.
- ⁴² NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*, W.N. van Weede van Berencamp aan de minister van Buitenlandse Zaken, 6 en 30 oktober 1911 en het KB van 10 november 1911, no 44.
- ⁴³ NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*, van J. Clinge Fledderus aan W.M. van Weede van Berencamp, 13 november 1911 (2x).
- ⁴⁴ NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, Nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*, van ? aan W.M. Weede van Berencamp, 15 november 1911.
- ⁴⁵ NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, Nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*, van W.A.F. Gevers aan de minister van Buitenlandse Zaken, 15 november 1911.
- ⁴⁶ NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, Nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*, van W.M. Weede van Berenkamp aan de minster van Buitenlandse Zaken, 20 november 1911.
- ⁴⁷ NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, Nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*. De benoeming geschiedde bij Koninklijk Besluit, KB, 7 december 1911, no 41. Eerder

vermeldde ik dat hij zijn taak in 1943 neerlegde, maar dat is niet helemaal duidelijk. Toen stopte in ieder geval zijn pensioenuitkering, zie noot 35. Zie Maarten J. Aalders és Orsolya Réthelyi (red.), *De 'kindertreinen' – Voorwerpen en herinnering. Tentoonstellingscatalogus bij de workshop Migratie, literatuur en identiteit*. De 'kindertreinen tussen Hongarije, Nederland en Vlaanderen in de eerste helft van de twintigste eeuw / A 'gyermekvonatok' – Tárgyak és emlékezet. A Migráció, irodalom és identitás: A "gyermekvonatok" Magyarország, Hollandia és Flandria között a huszadik század első felében című workshop kiállítási katalógusa (Budapest 2018). Hij verliet in 1945 met zijn familie en andere Nederlanders het bezette Boedapest. Zie Den Besten, *J.P.Ph. Clinge Fledderus*, 10. Nederbragt, 'Een groot Nederlander', *De Standaard*, 24 mei 1947, vermeldt als datum van vertrek 31 maart 1945 en als datum van aankomst in Nederland 1 augustus 1945.

⁴⁸ Zie Maarten J. Aalders, 'Henrétte Kuyper en de Nederlandse ambulance naar Boedapest', *Historisch Tijdschrift GKN*, december 2017, no 36, 19-36.

⁴⁹ Zie hierover de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 10 april 1919 (met een uitvoerige berichtgeving over de toestand in Boedapest), *Algemeen Handelsblad*, 11 april 1919, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 16 april 1919 e.a. Twee leden van het gezelschap, J. Idsinga en mevr. E. Fledderus-Dwars, werden door de Koningin uitgenodigd over hun bevindingen te komen vertellen, *Leeuwarder Courant*, 15 april 1919. Een uitnodiging van het hof per telegram van 12 april 1919 bevindt zich in Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging in Hongarije, nummer toegang 2.05.386, inventarisnummer 6, *Informatie over J.P.Ph. Clinge Fledderus, Nederlands consul-generaal in Boedapest van 1911 tot 1946*.

⁵⁰ Ontleend aan Den Besten, *Clinge Fledderus*, 4. Correspondentie over terugzenden van de versierselen in Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Gezantschap in Griekenland [standplaats Athene], nummer toegang 2.05.304, inventarisnummer 37, *Correspondentie inzake het terugzenden van Griekse onderscheidingen van Jhr. H.M. van Haersma de With, voormalig ambassadeur te Parijs en J.P.Ph. Clinge Fledderus, voormalig consul-generaal te Boedapest, 1946 respectievelijk 1948*.

⁵¹ Nederbragt, 'Een groot Nederlander', *De Standaard*, 24 mei 1947.

⁵² Of beiden elkaar in deze maanden hebben ontmoet, weet ik niet. In het archief van het Nederlandse Rode Kruis (Nationaal Archief Den Haag) ontbreken notulen uit 1919, evenmin is er veel correspondentie uit die tijd bewaard gebleven. In de mappen over de hulpverlening aan Oostenrijk en Hongarije komt Fledderus niet voor.

⁵³ *Provinciale Drentsche en Asser courant*, 30 oktober 1919. Kennelijk naar aanleiding van een persbericht van Clinge Fledderus, gedateerd oktober 1919. Een exemplaar daarvan trof ik aan in het Archief Fledderus. Met de hand bijgeschreven: binnen 2 weken 30.000,-

⁵⁴ De naam van Fledderus wordt door Gergely niet genoemd. Maar zie Van Vredenburg, *Kinderactie*, 3. Zo ook in het gedenkboek van de Liga, F. Rottenbiller, *Az Országos Gyermekvédő Liga Harminc évi működése 1906-1936* (Budapest 1936) 25.

⁵⁵ Zie *De Maasbode*, 31 oktober 1919, *Haagsche Courant*, 1 november 1919. Ik vond de volgende namen: Jhr Dr. Mr. E.A. van Beresteijn, douairière O. van Beresteijn-Tromp, mr. H.C. Dresselhuijs, mevrouw Eschauzier-Pabst, mevrouw H. de Graaf-

van de Moore, mevrouw H. Kasteleijn-Beijerinck, W. barones van Lijnden-von Schmidt auf Altenstadt, jhr. W.F.A. van Pestel, H.J.A. Raedt van Oldebarneveldt, mevrouw Th. Raedt van Oldebarneveldt-Maarseveen, mevrouw Verbroek-Maronier, graaf B. de Batthyány, gravin B. de Batthyány-barones de Seillière, O. Benedek Lammers, E. Weress de Otorda. De spelling van de namen is niet in beide kranten gelijk. Dit comité wordt ook wel genoemd: Hollandsch Steuncomité voor Hongarije. Een eerste oproep om geld te geven vond ik in het *Algemeen Handelsblad*, 25 oktober 1919, 'Hongersnood in Hongarije', door graaf Béla de Batthyány e.a.

⁵⁶ Zie een berichtje in de *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche Courant* van 8 november 1925.

⁵⁷ *Het Nederlandsche Roode Kruis van 1917-1920*, 78, 84-85.

⁵⁸ *Haagsche Courant*, 1 november 1919.

⁵⁹ Jan Clinge Fledderus, naar zeggen van zijn zoon J.D. Fledderus, opgenomen in *De Standaard*, 24 mei 1947, op dezelfde bladzijde als het artikel van Nederbragt, 'Een groot Nederlander'.

Bibliografie

- Aalders, Maarten J. 2017. 'Henriëtte Kuyper en de Nederlandse ambulance naar Boedapest', *Historisch Tijdschrift GKN*. (december 2017) 36: 19-36.
- Aalders, Maarten J.; Orsolya Réthelyi (red.). 2018. *De 'kindertreinen' – Voorwerpen en herinnering. Tentoonstellingscatalogus bij de workshop Migratie, literatuur en identiteit. De 'kindertreinen' tussen Hongarije, Nederland en Vlaanderen in de eerste helft van de twintigste eeuw / A 'gyermekvonatok' – Tárgyak és emlékezet. A Migráció, irodalom és identitás: A "gyermekvonatok" Magyarország, Hollandia és Flandria között a huszadik század első felében című workshop kiállítási katalógusa*. Budapest: ELTE.
- Aardweg, H.P. van den (red.). 1938. *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld* (Amsterdam 1938) s.v. Clinge Fledderus.
- Besten, M.A. den. 1996. *J.P.Ph. Clinge Fledderus*. Groningen: TEAM 4 architecten 1996.
- Bie J.P. de en J. Loosjes. s.d. *Biographisch Woordenboek van Protestantische Godgeleerden in Nederland*, 6 delen. 's Gravenhage: Martinus Nijhof, aldaar dl 3:57.
- Duinkerken, Ben. 2012. *Gelijkheid bevredigd. Een korte kroniek van het Nederlandse notariaat. Een geschiedenis vanaf de Oudheid tot heden geschetst in cultuurhistorische perspectieven*. Deventer: Kluwer.

- Dulk, Leo den. 2017. *Mien Ruys. Tuinarchitect 1904-1999. Zoeken naar de heldere lijn. De complete biografie*. Rotterdam: De Hef Publishers
- Gergely Ferenc. ‘Száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte földjén. Részlet a holland–magyar gyermekmentő akció történetéből, 1919-1928’, *Confessio. A Magyarországi Református Egyház Figyelője*, 1987/4, 12-22.
- ‘Het Weduwen- en Weezenfonds voor burgerlijke Ambtenaren.’ 1891. in: C. Middelkoop (red.), *Jaarboekje voor de ambtenaren der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, van het kadaster, den waarborg, enz, in Nederland* 57: 208.
- Houte de Lange, C.E.G. ten, en A.D. de Jonge. 2007. *Het dubbele namen boek*. Amsterdam: Balans.
- Jaarboekje voor het notaris-ambt*. 1894. Leyden: De Breuk & Smits.
- Slijkerman, Diederick. 2016. *Enfant terrible. Wim Treub (1858-1931)*. Amsterdam: Balans.
- Van Oss’ Effectenboek*. 1922. ‘s Gravenhage: S.F. van Oss: 10:188-191 en 281-284.
- Vredenburg, W.C.A. van. [1927] *Een en ander over de Hongaarsche Kinderactie in Nederland*. ‘s-Gravenhage.

Kranten

- ‘Binnenland.’ *Leeuwarder Courant*. 15-04-1919.
- ‘De Hollanders uit Boeda-Pest.’ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*. 10-04-1919.
- Fővárosi Közlöny* [Officiële Orgaan van Budapest Hoofdstedelijk Gemeente] 1946 (Jaargang 57, nr. 55) 1377-1378; 1947 (Jaargang 58, nr. 2 en 6) 17 en 125.
- ‘Hongarije eert nagedachtenis van verdienstelijken Nederlander.’ *Trouw*. 27-11-1946.
- ‘Korte berichten.’ *Algemeen Handelsblad*. 11-04-1919.
- ‘Laatste Berichten.’ *Rotterdamsch Nieuwsblad*. 16-04-1919.
- Nederbragt, J.A., ‘Een groot Nederlander’, *De Standaard*, 24 mei 1947.

Archieven

Familieadvertenties Centraal Bureau voor Genealogie.
Familiearchief Fledderus, privébezit.

Nationaal Archief Den Haag

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: B-dossiers, nummer toegang 2.05.38, no 1066, *Stukken betreffende personeel en werkzaamheden van de Nederlandse consulaire vertegenwoordigingen te Wenen, Boedapest, Fiume, Praag, Linz, Brünn en Triëst [dossier B136]. 1880-1916*. Afgekort: NL-HaNA, BuZA / B-dossiers, nr. 2.05.38, inv. 1066, *Stukken personeel*.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging in Hongarije, nummer toegang 2.05.386, inventarisnummer 6, *Informatie over J.P.Ph. Clinge Fledderus, Nederlands consul-generaal in Boedapest van 1911 tot 1946*.

Nationaal Archief, Den Haag, toegang 2.05.386, inventaris no 170, *Restauratie en terugplaatsing van de gedenksteen van consul-generaal Clinge Fledderus op het voormalige gebouw van het Consulaat-Generaal der Nederlanden 1981-1984*.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Gezantschap in Griekenland [standplaats Athene], nummer toegang 2.05.304, inventarisnummer 37: *Correspondentie inzake het terugzenden van Griekse onderscheidingen van Jhr. H.M. van Haersma de With, voormalig ambassadeur te Parijs en J.D.Ph. Clinge Fledderus, voormalig consul-generaal te Boedapest, 1946 respectievelijk 1948*. Verkort: NL-HaNA, Gezantschap Griekenland, 2.05.304, inv.nr. 37.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer, 3748, *Stukken betreffende het verlenen van steun aan Nederlanders via de Zweedse autoriteiten, Hongarije, 1943-1945*.

Internet

‘Fledderus holland konzul márványablájának leleplezése’ in Magyar Nemzeti Filmalap Zrt., Filmarchívum. Filmhíradók Online:
[https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=6434.](https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=6434)
www.wiewaswie.nl